

PIRMAS

Mano vardas Serena Frum (tarti kaip „būūūm“), beveik prieš keturiasdešimt metų britų karinė žvalgyba mane pasiuntė į slaptą misiją. Man nepavyko iš jos grįžti tykiai ramiai. Po aštuoniolikos mėnesių mane atleido, užsitraukiau gėdą ir sužlugdžiau savo mylimąjį, nors, aišku, jis ir pats buvo kaltas.

Negaišiu laiko pasakodama apie savo vaikystę ir paauglystę. Esu anglikonų vyskupo dukra, augau su sese prie pat katedros, žavingame miestelyje Anglijos rytuose. Mano namai buvo jaukūs, išblizginti, tvarkingi, pilni knygų. Mano tėvai visai patiko vienas kitam, mylėjo mane, o aš — juos. Tarp manęs ir sesers Liusės buvo pusantrų metų skirtumas. Nors paauglystėje aršiai pešdavomės, nesutarimai nepakenkė, ir suaugusios tapome artimesnės. Tėvas tikėjo Dievą santūriai ir protingai, jo tikėjimas netrikdė mūsų gyvenimo, bet buvo pakankamas, kad jis pats sklandžiai koptų bažnytinės karjeros laiptais ir įkurdintų mus patogiuose karalienės Onos stiliaus namuose. Namo langai žvelgė į aptvertą sodą su senoviškomis daugiamečių gėlių gyvatvorėmis, kurias iki šiol puikiai pažįsta išmanantys apie augalus. Taigi viskas stabilu, pavydėtina, net

idiliška. Augome aptvertame sode su visais jo teikiamais malonumais ir apribojimais.

Septinto dešimtmečio pabaiga it žaibas nutvieskė mūsų gyvenimą, bet į pelenus nepavertė. Vietinę vidurinę mokyklą lankiau uoliai, nepraleisdavau nė dienos, nebent sirgdavau. Vėlyvoje paauglystėje pro tvorą prasprūsdavo ir karštos glamonės, ir eksperimentai su tabaku, alkoholiu ir žiupsniais hašišo, rokenrolo įrašai, ryškesnės spalvos ir šiltesni tarpusavio santykiai. Septyniolikos tiek aš, tiek mano bičiuliai baugščiai, džiugiai maištavome, bet ruošėme namų darbus, kalėme ir atsakinėjome berdami netaisyklinguosius veiksmožodžius, sprendėme lygtis, aiškinome literatūrinių personažų poelgių motyvus. Mums patiko galvoti apie save kaip apie blogas mergaites, bet iš tikrųjų buvome visai geros. Mums patiko 1969-aisiais visur tvyrantis jaudulys. Jis buvo neatskiriamas nuo lūkesčių, jog greitai ateis metas keliauti iš namų ir pradėti studijas kitur. Per pirmuosius aštuoniolika mano gyvenimo metų nenutiko nieko keista ar siaubinga, todėl juos praleisiu.

Jeigu būtų buvusi mano valia, būčiau pasirinkusi vangias anglų filologijos studijas kokiame nors provincijos universitete šiaurėje ar vakaruose, toli nuo namų. Man patiko skaityti romanus. Skaičiau greitai — per savaitę galėdavau praryti du ar tris; tokia veikla ištisis trejus metus mane būtų tikrai tenkinusi. Tačiau tada, kitų akimis žiūrint, buvau keistenybė — mergaitė, apdovanota matematikės talentu. Matematika manęs nedomino, menkai iš jos tepatirdavau malonumo, bet man patiko būti geriausia nepersidirbant. Žinodavau atsakymus į klausimus anksčiau, nei suprasdavau, kaip tuos atsakymus gauti. Kol mano draugai prakaituodavo skaičiuodami, gaudavau atsakymą atlikusi vos kelis paprastus žingsnius — pusiau

matomus, pusiau ne, tik nujausdama, jog taip teisinga. Man buvo sunku paaiškinti, kaip sužinodavau tai, ką žinodavau. Akivaizdu, kad matematikos egzaminas iš manęs pareikalavo daug mažiau pastangų nei anglų literatūros egzaminas. Paskutiniaisiais mokslo metais buvau mokyklos šachmatininkų komandos kapitone. Prireiktų istorinės vaizduotės, kad supras-tumėte, ką reiškė tų laikų merginai nukakti į gretimą mokyklą ir nušluostyti nosį kokiam nors globėjiškai besišypsančiam išsišokėliui. Vis dėlto matematika ir šachmatai, kaip ir ledo ritulys, klostuoti sijonai ir giedamas himnas, man tebuvo mokykliniai reikalai. Pradėjusi mąstyti apie studijas universitete įsivaizdavau, kad atėjo metas pamiršti tuos vaikiškus niekus. Bet įsivaizdavau pati viena, be mamos.

Ji buvo vikaro, o paskui vyskupo žmonos kvintesencija arba parodija — grėsminga parapijiečių vardų, veidų ir skundų atmintis, plaukianti eisena miestelio gatvėmis apsvyniojus „Hermès“ šaliku, malonus, bet kietas bendravimas su tarnaitė ir sodininku. Nepriekaištingas žavesys bet kurioje socialinėje gamoje, bet kuria tonacija. Kaip supratingai ji gebėjo susilyginti su plačiaskruostėmis rūkalėmis iš daugiabučių, atėjusio-mis į kriptoje veikiančią „Motinos ir vaiko klubą“. Kaip įtikina-mai ji skaitė Kūčių pasaką „Barnardo’s“ labdaros vaikams, su-sirinkusiems prie jos kojų mūsų svetainėje. Su koku natūraliu autoritetu ji padėjo Kenterberio arkivyskupui atsipalaiduoti, kai kartą, palaiminęs atnaujintą katedros krikštyklą, jis užsuko pas mus išgerti arbatos su apelsininiais sausainėliais. Per visą jo viešnagę mudvi su Liuse buvome nugrūstos į antrą aukštą. Visa tai, — čia ir slypi visa painiava, — derėjo su absoliučiu atsidavimu ir tarnyste tėvo misijai. Ji padėjo jam kilti, ji jam tarnavo, lengvino gyvenimą kiekviename žingsnyje. Nuo dė-

žutėje sudėliotų kojinių ir spintoje kabančios išlaidytos kam-
žos iki švarutėlaičio darbo kambario ir giliausios šeštadieninės
tylos visuose namuose, jam rašant pamokslą. Mainais ji tepra-
šė viena, — čia tik mano nuomonė, suprantama, — kad jis ją
mylėtų ar bent jau niekada nepaliktų.

Tačiau žvelgdama į mamą nesupratau to, kas buvo giliai
paslėpta po įprastumo paviršiumi — ogi ištvermingos femi-
nizmo sėklytės. Net neabejoju, kad šis žodis niekada neišsprū-
do iš jos lūpų, bet šitai nieko nekeičia. Mane gąsdino jos tvir-
tas žinojimas. Ji pasakė, jog mano, kaip moters, pareiga — va-
žiuoti į Kembridžą studijuoti matematikos. Kaip moters? Tuo
metu mūsų aplinkoje niekas niekada taip nekalbėdavo. Jokia
moteris nieko nedarydavo „kaip moteris“. Ji pasakė, kad neleis
man vėjais paleisti talento. Turėjau pranokti kitus ir tapti iš-
skirtine. Turėjau tapti puikia mokslininke, inžiniere ar ekono-
miste. Ji leido sau įtikėti kliše, kad „visas pasaulis atsidurs po
mano kojomis“. Mano sesers atžvilgiu rodėsi neteisinga, kad
buvau ir protinga, ir graži, o ji — nei tokia, nei tokia. Jeigu
nesiekčiau aukštumų, dar labiau padidinčiau neteisybę. Ne-
paisiau tokios logikos, bet nieko nesakiau. Mama pareiškė, jog
niekada sau neatleisčiau, jeigu išvažiuočiau studijuoti anglų ir
tapčiau tik šiek tiek padoriau nei ji išsilavinusia namų šeimi-
ninke. Man gresia pavojus *vėjais paleisti gyvenimą*. Taip ji ir
pasakė, ir tie žodžiai reiškė prisipažinimą. Tai buvo vienintelis
kartas, kai ji išreiškė ar tik turėjo omenyje nepasitenkinimą
savo dalia.

Paskui ji patraukė savo pusėn ir tėvą — Vyskupą, kaip jį
mudvi su sese vadinome. Kai vieną popietę grįžau iš mokyklos,
mama pasakė, kad jis manęs laukia darbo kambaryje. Tebevil-
kėdama žalią švarkelį su mokyklos emblema ir išrašytu *motto*

„Nisi Dominus Vanum“ (Be Viešpaties viskas bergždžia), paniurusi dribau į bičiuliškai laukiantį odinį krėslą, o tėvas, šlamindamas popieriaus lapais, buvo įsitaisęs prie stalo ir rikiuodamas mintis kažką niūniavo. Maniau, jis man išdėstys kokią alegoriją apie talentus, tačiau, didžiai nuostabai, pasirinko praktiškumo temą. Jis jau buvo šio to pasiteiravęs. Kembridžas nekantravo pasirodyti „atverias vartus moderniam lygiateisių žmonių pasauliui“. Atsižvelgiant į manąją trigubos bėdos našatą — vidurinė mokykla, mergina, grynai vyriška specialybė, — neabejotinai turėjau patekti. Bet vis dėlto jeigu ten ketinčiau studijuoti anglų filologiją (*ten* niekada neketinau; Vyskupui visada prastai sekėsi aiškintis smulkmenas), man būtų gerokai sunkiau. Po savaitės mama jau buvo pasikalbėjusi su mokyklos direktoriumi. Taip pat buvo pasitelkti kai kurių dalykų mokytojai, kurie griebėsi mano tėvų argumentų ir dar pridėjo savų, taigi, savaimė aišku, pasidaviau.

Atsisakiau ambicijų studijuoti anglų filologiją Darame ar Aberistvite, kur, neabejoju, būčiau buvusi laiminga, ir išvykau į Niunamo koledžą Kembridže; ten jau per pirmą seminarą, vykusį Trejybės koledže, sužinojau, kokia esu vidutinybė matematikos srityje. Rudens semestras mane slėgte prislėgė, ir jau buvau susiruošusi viską mesti. Vėplos vaikinai, neapdovantoti žavesiu ar kitokiais žmogiškumo atributais, tokiais kaip empatija ar generatyvinė gramatika, pusbroliai, gudrėlesni už tuos kvailius, kuriuos triuškinau žaisdama šachmatais, skersakiuodavo į mane, kol grumdavosi su sąvokomis, jiems savaimė aiškiomis. „Oo, šviesiausioji panelė Frum“, — sarkastiškai sušukdavo vienas dėstytojas, kiekvieną antradienio rytą man įžengus į auditoriją. „*Serenissima*, mėlynake! Ateikite ir mus apšvieskite!“ Dėstytojams ir kolegoms studentams buvo aišku,

kad man nè negali puikiai sektis, nes aš — puikios išvaizdos mergina, seginti mini sijonėlį, o kur dar garbanomis ant siaurų pečių krintantys šviesūs plaukai... Iš tikrųjų man negalėjo puikiai sektis todėl, kad buvau tokia pati, kaip beveik visi kiti žmonės — ne per geriausia matematikė, tik jau ne tokio lygio kaip mano kolegos. Iš paskutiniųjų stengiausi pereiti į anglų ar prancūzų filologiją ir net antropologiją, bet niekas manęs nenorėjo. Tais laikais buvo griežtai paisoma taisyklių. Trumpiau pasakojant šią nelaimingą istoriją, ištvėriau iki galo ir gavau diplomą.

Vaikystės ir paauglystės metus lėkte pralėkiau, bet paskutiniaisiais studijų metais, savaime suprantama, laiką norėjosi suspausti. Niekada nedalyvavau irklavimo varžybose skambant ar neskambant rankenėle sukamam gramfonui, nesilankiau „Footlights“ teatre — teatras mane trikdė, — niekada nebuvau suimta per studentų maištus prie „Garden House“ viešbučio. Tačiau per pirmą semestrą praradau nekaltybę; dar keli kartai po to buvo tokie pat bežodžiai ir nesklandūs, bet paskui turėjau šaunių vaikinių — per devynis trimestrus šešis, septynis ar aštuonis, atsižvelgiant į tai, kaip apibrėšim kūniškumą. Tarp Niunamo moterų radau pulkelį gerų bičiulių. Žaidžiau tenisą ir skaičiau knygas. Studijavau netinkamą dalyką ir už tai turėčiau padėkoti savo mamai, bet skaityti nesilioviau. Mokykloje nebuvau linkusi skaityti daug poezijos ar pjesių, bet, manau, romanai man teikė daugiau džiaugsmo nei studijų draugams, kurie privalomai prakaituodavo kas savaitę pliekdami rašto darbus apie „Midmarčą“ ar „Tuštybės mugė“. Rijau tas pačias knygas, gal ir plepėjau apie jas, jeigu šalia atsirasdavo tokių, kurie toleruodavo mano elementarias literatūros žinias, o paskui skaitydavau toliau. Skaitymas buvo galimybė negalvoti

apie matematiką. Daugiau nei tai (o gal noriu pasakyti — mažiau?), šitai man buvo galimybė apskritai negalvoti.

Sakyčiau, skaičiau greitai. „Kaip mes dabar gyvename“* — per keturias popietes gulėdama lovoje! Vienu regimu mauku galėjau praryti gerą gabalą teksto ar visą pastraipą. Svarbiausia buvo leisti akims ir mintims išskysti kaip vaškui ir nugriebti nuo puslapio šviežią įspūdį. Aplinkinių pykčiui, versdavau puslapius kas kelias sekundes, garsiai traškindama riešo sąnari. Mano poreikiai buvo paprasti. Manęs per daug nejaudino temos ar taiklios frazės, praleisdavau gražius oro sąlygų, kraštovaizdžio ar interjerų aprašymus. Norėjau personažų, kuriais galėčiau tikėti, norėjau būti uždegta smalsumo, kas gi jiems nutiks toliau. Bendrai kalbant, man patiko žmonės, kurie įsimylėdavo ir liaudavosi mylėję, bet per daug neėmiau į galvą, jeigu jie mėgindavo dairytis ir į kitus. Gal ir neskoningas mano noras, bet norėdavau, kad baigiantis romanui kas nors paprašytų: „Tekėk už manęs.“ Romanai be veikėjos moters — dykuma be gyvybės. Konradas manęs nedomino, kaip ir daugelis Kiplingo ir Hemingvėjaus istorijų. Rašytojų garsumas man irgi nedarė įspūdžio. Skaitydavau viską, už ko užkliūdavo akis. Bulvarinius skaitalus, didžią literatūrą ir viską, kas tilpo tarp šių polių, ir viską vertinau vienodai netašytai.

Koks garsus romanas prasideda maždaug taip? *Tą dieną, kai ji atvyko, temperatūra pakilo iki trisdešimt dviejų laipsnių.* Argi ne įtaigu? Pralinksminau Niunamo bičiulius pasakymu, jog „Lėlių slėnis“ — ne prastesnė už Džeinės Osten parašytas knygas. Jie juokėsi, o paskui mane erzino ištisus mėnesius. O Sjuzan romano jie nebuvo perskaitę nė eilutės. Bet kam tai

* *Antonyo Trollope'o* (1815–1882) didelės apimties satyrinis romanas *The Way We Live Now* (1875).

rūpėjo? Kam galėjo iš tikrųjų rūpėti nebrandi nevykėlės matematikės nuomonė? Ne man ir ne mano draugams. Bent jau šiuo aspektu buvau laisva.

Kalbos apie manusius studijų metų skaitymo įpročius — joks nukrypimas. Tos knygos ir atvedė mane į tarnybą žvalgyboje. Paskutiniaisiais studijų metais mano draugė Rona Kemp pradėjo leisti savaitinį žurnalą, pavadintą *?Kas?* Panašūs projektai būdavo pradedami ir baigiami tuziniais, bet jos žurnalas atrodė pralenkęs laiką, nes jame maišėsi aukštumos ir žemumos. Poezija ir popmuzika, politikos teorija ir gandai, styginių kvartetai ir studentų mada, *nouvelle vague* ir futbolas. Po dešimties metų šią formulę taikė visi. Gal ir ne Rona ją sugalvojo, bet ji buvo viena iš pirmųjų, supratusių, kaip šitai patrauklu. Per *TLS* ji pateko į *Vogue*, paskui ji tai kilo, tai krito vis nerimdama ir leisdama naujus žurnalus Manhatane ir Rio. Du klausukai pavadinime buvo naujovė, kuri jai garantavo dar vienuolika žurnalo numerių. Prisiminusi mano aiškinimus apie Sjuzan, ji manęs paprašė rašyti nuolatinę skiltį „Ką skaičiau praėjusią savaitę“. Vienintelis nurodymas — „rašyti paprastai, visiems ir apie viską“. Lengva! Rašiau taip, kaip kalbėjau, dažniausiai pateikdama ką tik paskubom perskaitytų knygų turinio santraukas, sąmoningai save parodijuodama išpūsdavau atsitiktinį verdiktą ir patėkšdavau eilę šauktukų. Aliteracijų sklidina lengvabūdiška manoji proza buvo skaniai vartojama. Porą kartų nepažįstami žmonės priėjo prie manęs gatvėje tą pasakyti. Net pašaipūnas matematikos dėstytojas pasakė komplimentą. Tai buvo akimirka, kai jaučiausi atsidūrusi arčiausiai galimybės paragauti saldaus, svaiginančio eliksyro — studentiškos šlovės.

Buvau parašiusi pustuzinį smagių skilčių, kai kažkas ėmė

ristis netinkama linkme. Kaip ir daugelis rašytojų, pajutusių menkutės sėkmės skonį, ėmiau per rimtai į save žiūrėti. Buvau neišlavinto skonio mergina, tuščiaagalvė, pasirengusi perversmui. Laukiau, kaip buvo pasakyta viename iš mano skaitytų romanų, kol ateis Ponas Žadėtasis ir čiups mane į glėbį. Manasis Ponas Žadėtasis buvo rūstus rusas. Atradau rašytoją, atradau problemą ir pasidaviau entuziazmui. Staiga supratau turinti temą ir privalanti atlikti misiją — įtikinti kitus. Leidausi į ilgiausius rašymus. Užuoat pylusi mintis tiesiai ant popieriaus, rašiau ir antrą, ir trečią juodraščių. Kukliu mano įsivaizdavimu, literatūros apžvalgos skiltis virto gyvybiškai svarbia tarnyste visuomenei. Keldavausi naktį, kad ištrinčiau išsisas pastrapas ir išmarginčiau puslapius intarpais ir strėlytėmis. Ėmiausi rimtų visuomenės sluoksnių. Supratau, kad linksmos pleputės įvaizdis sumenks, bet man tai nerūpėjo. Tasai menkimas tik pastiprino mano nusiteikimą — supratau, jog didvyriškai teks sumokėti atitinkamą kainą. Mane skaito netinkami žmonės. Nekreipiau dėmesio, kai Rona ėmė man prieštarauti. Tiesą sakant, jaučiausi sulaukusi patvirtinimo. „Bet tai nėra linksma ir paprasta“, — šaltai pasakė ji vieną popietę „Variniame arbatinyje“, grąžindama man rankraštį. — „Mes taip nesitarėm.“ Ji buvo teisi. Gebėjimas taukšti ir dėlioti šauktukus ištirpo, kai pyktis ir būtinybė kalbėti susiaurino interesų lauką ir sugadino mano stilių.

Tokį nuosmukį paskatino penkiasdešimt minučių, kurias praleidau skaitydama Džilono Eitkeno naujai išverstą Aleksandro Solženicyno romaną „Viena Ivano Denisovičiaus diena“. Tos knygos ėmiausi vos perskaičiusi Jano Flemingo „Aštuonkojį“, paskutinį pasakojimą apie Džeimsą Bondą. Skirtumas buvo didžiulis. Apie sovietines darbo stovyklas

nieko nežinojau, niekada nebuvo girdėjusi žodžio „gulagas“. Užaugusi katedros šventoriuje, kaip galėjau ką nors žinoti apie žiaurų komunizmo absurda, apie tai, kaip narsūs vyrai ir moterys atšiauriose tolimose griežto režimo kolonijose nusteke-nami taip, kad diena iš dienos tegeba mąstyti apie išgyvenimo galimybę? Šimtai tūkstančių ištremti į Sibiro tyrus už tai, kad svetimoje žemėje kovėsi už savo šalį, kad buvo karo belaisviai, kad ižeidė partijos nari, kad buvo partijos nariai, kad nešiojo akinius, kad buvo žydai, homoseksualai, ūkininkai, laikantys karvę, kad buvo poetai. Kas pasisakys šios prarastos žmoni-jos vardu? Anksčiau niekada nesukau sau galvos dėl politikos. Nieko neišmaniau apie vyresnės kartos poziciją ar nevilgtį. Taip pat nieko nebuvo girdėjusi apie „kairiąją opoziciją“. Po mo-kyklos manasis lavinimasis ribojosi papildomomis matemati-kos užduotimis ir krūvomis romanų plonais viršeliais. Buvau naivuolė, ir mano pasipiktinimas buvo moralus. Niekada ne-vartočiau — net nebuvo girdėjusi — žodžio „totalitarizmas“. Tikriausiai būčiau pamaniusi, kad jis turi ką nors bendra su atsisakymu išgerti. Tikėjau, kad įstengčiau išvelgti šį tą dau-giau, kad siųsdama telegramas iš niekam nežinomo fronto pralaužiu ledus.

Per savaitę perskaičiau Solženicyno „Pirmajame rate“. Pavadinimą pagal Dantę. Pirmasis pragaro ratas buvo skirtas graikų filosofams ir, pasirodo, jį atstojo dailus *aptvertas sodas*, supamas pragariškų kančių, sodas, iš kurio ištrūkti ar patek-ti į rojų buvo draudžiama. Padariau entuziastams būdingą klaidą — maniau, kad ir visi kiti nieko neišmano, kaip kad aš anksčiau. Manoji skiltis išėjo labai pompastiška. Nejau pasi-pūtėlis Kembridžas nežinojo, kas dėjosi, kas vis dar dedasi už trijų tūkstančių mylių į rytus, nejau nepastebi, kaip žmogaus

dvasią žaloja žlugusi eilių prie maisto, siaubingų drabužių ir suvaržytos galimybės keliauti utopija?

?Kas? iškentė keturias mano antikomunistinių rašliavų porcijas. Maniškis interesų ratas išsiplėtė iki Kestlerio „Vidurdienio sutemų“, Nabokovo „Po pavainikių ženklų“ ir nuostabaus Milošo traktato „Pavergtas protas“. Taip pat buvau pirmasis žmogus pasaulyje, kuris suprato Orvelo „1984-uosius“. Bet mano širdis taip ir liko su pirmąja meile, Aleksandru. Lyg ortodoksų šventovės kupolas iškili kakta, kalniečių pastoriaus barzda, gulago paženklintas liūdnas autoritetingas žvilgsnis, kietas atsparumas politikams. Manęs neatgrasė net jo religiniai įsitikinimai. Aš jam atleidau už pasakymą, kad žmonės pamiršo Dievą. Jis buvo Dievas. Ir kas galėjo jam prilygti? Kas galėjo paneigti, kad jis vertas Nobelio premijos? Žvelgdama į jo nuotrauką, troškau būti jo mylimoji. Būčiau jam tarnavusi taip, kaip mano mama tarnavo tėvui. Ar dėliočiau į dėžutes jo kojines? Klūpodama būčiau mazgojusi jam kojas. Liežuviu!

Tuo metu Vakarų politikams ir daugelio laikraščių vedamiesiems pasisakymai apie sovietų sistemos blogį buvo įprasti. Studentiško gyvenimo ir politikos kontekste visa tai atrodė kiek neskoninga. Jeigu Centrinė žvalgybos valdyba yra prieš komunizmą, kažkam reikia jį užstoti. Kai kurie Leiboristų partijos skyriai vis dar degino žvakeles už senstančius kietakčius Kremliaus galvijus ir šlykščius jų sumanymus, per kasmetinius suvažiavimus vis dar giedojo „Internacionalą“, vis dar siuntinėjo studentus pagal savanoriškų mainų programą. Šaltojo karo metais, įsigalėjus dvigubam mąstymui, Amerikos prezidentui kariaujant prieš Vietnamą, nepakako sutikti su bendra nuomone dėl Sovietų Sąjungos. Tačiau mums susitikus

prie arbatos puodelio „Variniame arbatinyje“, Rona, net ir tokiu metu visa blizganti, kvepianti, tobula, pasakė, jog jai kelia nerimą anaip tol ne politikavimas literatūros skiltyje. Manoji nuodėmė — nuoširdumas. Kitame jos žurnalo numeryje savo pavardės jau neberadau. Mano vietą užėmė interviu su „Incredible String Band“. O paskui ?*Kas?* užsidarė.

Kai mane atleido, vos po kelių dienų prasidėjo Kolet* periodas, kuris truko ištisus mėnesius. Buvo ir kitokių neatidėliotinių rūpesčių. Po kelių savaitių turėjo prasidėti baigiamieji atsiskaitymai, o kur dar naujas vaikinys — istorikas, vardu Džeremis Motas. Jis iš tų senamadiškųjų — išstypęs, didžiaunosis, su išsišovusiu Adomo obuoliu. Jis buvo nenušlifluotas, švelniai tariant, protingas ir itin mandagus. Tokių aplinkui matydavau tikrai nedaug. Jie visi atrodė kilę iš tos pačios šeimos, susirinkę iš šiaurės Anglijos privilegijuotų mokyklų, kur turėdavo rengtis vienodais drabužiais. Tie vyrukai buvo paskutiniai žmonės pasaulyje, vis dar dėvintys „Harris Tweed“ švarkus su odiniais lopais ant alkūnių ir sagutėmis ant rankogalių. Sužinojau, tiesa, ne iš paties Džeremio, kad jis tikisi diplomo su pagyrimu ir kad jau išspausdino straipsnį mokslo žurnale, gvildenančiame šešiolikto amžiaus problemas.

Jis pasirodė esąs švelnus ir dėmesingas meilužis, nors taisy jį nelemtas aštrus gaktikaulis pirmą kartą dūrė kaip velnias. Jis dėl to atsiprašė, kaip būtų atsiprašoma dėl kokio nors pasiutusio tolimo giminaičio. Tuo noriu pasakyti, kad jis nesijautė labai suglumęs. Šį klausimą išsprendėme mylėdamiesi

* Prancūzų rašytoja *Sidonie-Gabrielle Collete* (1873–1954).

įspraudę tarp savęs sulankstyta rankšluostį; nujaučiu, kad ši vaistą jis ir anksčiau dažnai vartodavo. Jis tikrai buvo labai atidus ir įgudęs, galėjo tęsti tiek, kiek man norėjosi, ir dar ilgiau, kol jau nebepakeldavau. Bet jo paties orgazmas buvo sunkiai pastebimas, kad ir kiek stengčiausi, todėl pradėjau įtarti, jog jis nori iš manęs ką nors išgirsti ar dar ko nors sulaukti. Tik man nesakė, kas tai galėtų būti. Tiksliau, primygtinai kartojo, kad sakyti nėra ko. Aš juo netikėjau. Norėjau, kad jis turėtų kokį nors slaptą gėdingą geismą, kurį galėčiau patenkinti tik aš. Norėjau, kad šis didis mandagus žmogus būtų tik mano. Gal jis nori pliaukštelėti man per užpakalį, o gal man reikėtų jam užploti? Gal nori pasimatuoti mano apatinius? Ši paslaptis mane apsėdo ir kamavo nuolatos, kai nebūdavau su juo, todėl man darėsi vis sunkiau apie jį negalvoti, ypač kai turėdavau susikaupusi spręsti matematikos užduotis. Kolet buvo mano išganymas.

Vieną ankstyvo balandžio popietę, po seanso su sulankstytu rankšluosčiu Džeremio kambaryje,ėjome per gatvę netoli senųjų Grūdų mainų rūmų; aš — vis dar apsvaigusi nuo pasitenkinimo, lengvai maudžiančiu juosmeniu, nes patempiau raumenį, o jis... na, nebuvo tuo tikra. Mums žingsniuojant svarsčiau, ar nevertėtų dar kartą iškelti to klausimo. Jis buvo gerai nusiteikęs, užmetęs man ant pečių ranką ir pasakojo apie savo esė, analizuojančią Žvaigždžių menės istoriją. Buvau įsitikinusi, kad jis nėra iki galo pasitenkinęs. Man rodėsi, kad girdžiu tai įtampa virpančiame jo balse, juntu nervinguose žingsniuose. Dienomis, kai mylėdavosi, jis nepajusdavo palaimos patyręs vienintelį orgazmą. Norėjau jam padėti, ir man nuoširdžiai buvo smalsu. Taip pat nedavė ramybės mintis, kad gal tik aš nepatenkinu jo lūkesčių. Aš jį sujaudindavau, tiek

man buvo aišku, tik gal jis manęs taip labai negeidė. Drėgno pavasario prieblandos vėsoje praėjome pro Grūdų mainų rūmus, mylimojo ranka mane glėbė lyg lapės kailis, bet visiškai laimei lengvai grasino raumenų maudulys ir dar Džeremio geismų mįslė.

Staiga išniręs iš alėjos, po blausiai šviečiančiu gatvės žibintu prieš mus išdygo Džeremio istorijos dėstytojas Tonis Kaningas. Kai mus supažindino, jis paspaudė man ranką ir nepaleido, kaip man atrodė, gerokai per ilgai. Jam buvo kiek daugiau nei penkiasdešimt — maždaug mano tėvo amžiaus, — ir apie jį žinojau tik tiek, kiek man pasakojo Džeremis. Jis — profesorius, buvęs vidaus reikalų ministro Redžio Modlingo draugas; ministras pietaudavo jo koledže. Vieną girtą vakarą abu draugai susipyko susiginčiję dėl internavimo be teismo politikos Šiaurės Airijoje. Profesorius Kaningas pirmininkavo įvairiose istorikų komisijose, buvo įvairių konsultacinių tarybų narys, Britų muziejaus globėjas, parašęs didžiai vertinamą knygą apie Vienos kongresą.

Jis buvo iš tų svarbiųjų žmonių, ir toks tipažas man rodėsi šiek tiek pažįstamas. Kartkartėmis į mūsų namus tokie užsukdavo aplankyti Vyskupo. Savaiame suprantama, septintame dešimtmetyje tokie žmonės buvo atgrasūs visiems, jaunesniems nei dvidešimt penkerių, bet man jie, sakyčiau, visai patiko. Jie mokėjo būti žavingi, gal net sąmojingi, o nuo jų cigarų ir brenadžio dvelksmo pasaulis atrodė tvarkingas ir turtingas. Jie daug galvojo apie save, bet neatrodė nesąžiningi ir norėjo tarnauti — o gal tik sudarė įspūdį, kad nori, — visuomenei. Jie rimtai žvelgė į malonumus (vyną, maistą, žvejybą, bridžą ir t. t.) ir rodos, kai kurie iš jų grūmėsi įdomiame kare. Atsimenu vaikystės Kalėdas, kai vienas kitas svečias apdovanodavo mane

ir seserį dešimties šilingų banknotu. Tegu tokie žmonės valdo pasaulį. Buvo ir gerokai blogesnių už juos.

Kaningo orumas ir prašmatnumas buvo santykinai prislopinti gal todėl, kad derėtų prie kuklių visuomeninių vaidmenų. Atkreipiau dėmesį į banguotus jo plaukus, dailiai perskirtus per vidurį, drėgnas mėsingas lūpas ir lengvai skeltą smakrą, kuris pasirodė žavingas; net ir blausioje šviesoje matėsi, kad jam būna sunku tą smakrą švariai nusiskusti. Neklusnūs tamsūs šereliai styrojo iš vertikalaus odos griovelio. Gražus buvo vyras.

Kai mudu supažindino, Kainingas šio to paklausinėjo apie mane. Klausimai buvo mandagūs ir ganėtinai nekalti — apie mano studijas, Niunamą, rektorių, gerą jo bičiulį, mano gimtąjį miestą, katedrą. Džeremis įsiterpė ši tą papildydamas, o paskui Kainingas savo ruožtu jį nutraukė dėkodamas už tai, kad jis parodė jam tris paskutinius mano straipsnelius, rašytus žurnalui *?Kas?*.

Jis vėl į mane atsigręžė. „Velniškai geri straipsneliai. Turi talentą, brangute. Ketini imtis žurnalistikos?“

?Kas? buvo studentiškas laikraštपालािकis, tikrai neskirtas rimtoms akims. Mane džiugino jo pagyros, bet buvau per jauną, kad mokėčiau atsakyti į komplimentą. Sumurmėjau kažkokius kuklius žodelius, bet jie nuskambėjo atsainiai, tada nevykusiai mėginau pasitaisyti ir visai sutrikau. Profesorius manęs pasigailėjo ir pakvietė mus arbatos, mes sutikome, tiksliau, Džeremis sutiko. Taigi nusekėme paskui Kainingą per turgų, jo koledžo link.

Jo kambariai buvo mažesni, niūresni ir netvarkingesni, nei tikėjausi; labai nustebau pamačiusi, kaip baisiai jis pliko arbatą — kiek praskalavęs didelius puodelius, apėjusius ru-

domis dėmėmis, šliūkštelėjo iš bjauraus elektrinio virdulio karšto vandens, apliedamas popierius ir knygas. Šitai visai nederėjo prie to, ką apie jį sužinojau vėliau. Kaningas atsisėdo prie savo stalo, mes sukritome į fotelius, ir jis klausinėjo toliau. Galėtum pamanyti, kad vyksta konsultacija. Dabar, kramsnodama „Fortnum & Mason“ šokoladinius sausainėlius, jaučiausi įpareigota atsakinėti išsamiau. Džeremis mane drąsino kvilvai linkčiodamas po kiekvieno mano sakinio. Profesorius klausinėjo apie mano tėvus, apie tai, ką reiškia augti „katedros šešėlyje“; tada atsakiau, kaip man atrodė, šmaikščiai, jog jokio šešėlio nebuvo, nes katedra stūksojo į šiaurę nuo mūsų namo. Abu vyrukai nusijuokė, ir aš susimąščiau, ar mano pajuokavimas slėpė daugiau, nei pati supratau. Toliau kalbėjomės apie branduolinius ginklus ir Leiboristų partijoje pasigirstančius raginimus pritarti vienašališkam nusiginklavimui. Pakartojau kažkur perskaitytą frazę, kuri, kaip vėliau supratau, tebuvo klisė. Būtų neįmanoma „vėl sukišti džiną į butelį“. Branduolinius ginklus reikia valdyti, o ne drausti. Štai koks tasai jaunatviškas idealizmas. Tiesą sakant, neturėjau savo nuomonės tuo klausimu. Kitokiame kontekste gal būčiau pasisakiusi už branduolinį nusiginklavimą. Būčiau prieštaravusi, bet stengiausi įsiteikti, atsakinėti tinkamai, būti įdomi. Man patiko, kaip Tonis Kaningas palinkdavo į priekį man kalbant, mane drąsino pritarianti jo šypsenėlė, tik įtempianti, bet ne praskirianti putlias lūpas, jo pasakymai „suprantu“ arba „tai bent“, kai tik nutildavau.

Gal ir turėjo būti akivaizdu, kur visa tai veda. Mažutyčiaime šiltnaminiame studentiškos žurnalistikos pasaulyje buvau apsisakiusi esanti šaltojo karo karžygė stažuotoja. Dabar jau tikrai turi būti akivaizdu. Šiaip ar taip, mokiausi Kembridže.

Kodėl gi dabar taip smulkiai pasakočiau apie tą susitikimą? Beje, tada susitikimas man visai nepasirodė reikšmingas. Buvome pakeliui į knygyną, bet, užuot ten nuėję, gėrėme arbatą su Džeremio dėstytoju. Ir nieko labai keista. Tais laikais verbavimo metodai keitėsi, bet tik šiek tiek. Vakarų pasaulis gal ir patyrė rimtą transformaciją, jaunieji gal ir tarėsi atradę naują kalbėjimo vienas kitam būdą, buvo sakoma, kad senos užtvartos griūva iš pamatų. Bet garsusis „rankos ant peties“ metodas vis dar buvo taikomas, tik gal ne taip dažnai, gal be tokio juntamo spaudimo. Kai kurie universiteto dėstytojai ir toliau dairėsi daug žadančios medžiagos ir pateikdavo jaunuolių pavardes būsimiems pokalbiams. Sėkmingai išlaikiusieji valstybės tarnautojų egzaminus vis dar būdavo pasivedami atokiau ir klausinėjami, ar niekada neketino pasidarbuoti „kitame“ padalinyje. Dažniausiai į žmones būdavo tyliai kreipiamasi po studijų praėjus keleriems metams. Niekam niekada nereikėjo šito aiškinti, bet biografijos faktai ir išsilavinimas tebebuvo svarbu, ir Vyskupas mano gyvenimo istorijoje tikrai nebuvo kliūtis. Dažnai prisimenama, kiek daug laiko prireikė, kad Berdžeso, Maklino ir Filbio bylomis būtų paneigta prielaida, jog tam tikros klasės asmuo bus ištikimesnis savo šaliai nei kitos klasės. Aštuntame dešimtmetyje tesigirdėjo garsių išdavysčių aidai, tačiau seni verbavimo metodai tebebuvo gajūs.

Bet apskritai tiek ranka, tiek petys būdavo vyriški. Nebuvo įprasta tuo išsamiai nusakytu nuo seno gerbiamu būdu mėginti prikalbinti moterį. Ir nors gryniausia tiesa, kad Tonis Kaningas galiausiai mane užverbavo darbuotis MI5, jo motyvai buvo painūs, ir jis neturėjo oficialaus leidimo. Jeigu jam tikrai atrodė svarbus faktas, kad buvau jauna ir patraukli, prireikė laiko, kad suprasčiau visą tos situacijos tragizmą. (Dabar,

kai veidrodis pasakoja visai kitokią istoriją, galiu pasakyti tiesiai šviesiai ir daugiau nekartoti. Tikrai buvau *graži*. Daugiau nei *graži*. Kaip kartą rašė Džeremis viename jam nebūdingai pompastiškame laiške, buvau, „tiesą sakant, kerinti“. Net iškilūs žilabardžiai iš penkto aukšto, su kuriais taip ir nesusi- pažinau ir kuriuos retai matydavau per savo trumpą tarnybą, nenutuokė, kodėl buvau jiems atsiųsta. Bijodami apsirikti, jie nespėliojo, bet jiems nė nešovė į galvą, kad profesorius Kanningas, senas MI5 darbuotojas, tarėsi darąs jiems dovaną norėdamas išsipirkti. Jo atvejis buvo sudėtingesnis ir liūdnesnis, nei kam kada atrodė. Rengdamasis kelionei, iš kurios neturėjo vilčių sugrįžti, jis pakeitė mano gyvenimą, pasielgdamas nesavanaudiškai žiauriai. Ir dabar tiek mažai apie jį žinau tik todėl, kad jį lydėjau labai trumpą kelio atkarpą.